

Psykiatrisk undersøgelse af sognepræst Sofus Holm.

Indlagt i asylet ved Århus den 31. maj 1877
efter at have kritiseret Christian IX for godkendelse af den
provisoriske finanslov af 12. april 1877.

Af Johannes Nielsen og Henning Skov

Indledning

Psykiatrisk undersøgelse af sognepræst Sofus Holm, Kallerup, der blev indlagt i Asylet ved Århus i 1877 efter at have sluttet sin prædiken i Kallerup Kirke den 22. april 1877 med at bede Gud indskyde Kongen at nedlægge den krone, han ikke længere bar med rette, fordi han havde underskrevet den provisoriske finanslov af 12. april 1877.

Provisorietiden

Den 19. maj 1875 indgav ministeriet C. A. Fonnesbech sin afskedsbegæring, og den 11. juni udnævnte Christian IX et nyt ministerium med Jacob Brønnum Scavenius Estrup som konseilspræsident. Ministeriet Estrup blev dannet på trods af, at Venstre havde flertal i Rigsdagen.

Da Rigsdagen mødtes i efteråret 1875, mødte regeringen med en samlet forsvarsplan til 71 millioner kroner, som af Venstre blev modtaget med en forsvarsplan til 30 millioner kroner samt forslag om indkomstskat. Der var ingen forligsmuligheder, og Estrup sendte Rigsdagen hjem efter et par måneders forhandlinger og udskrev valg i april 1876. Efter valget kom Venstre ind med et styrket flertal, de havde nu 74 af tingets 102 medlemmer, og de havde 87.000 stemmer sammenlignet med Højres ca. 50.000.

I marts 1877 diskuterede man i Rigsdagen muligheden af en midlertidig finanslov, der skulle løbe til 15. april, men forhandlingerne gik i hårdknude påskelørdag den 31. marts. Da Folketinget

mødtes efter påskeferien den 4. april, meddeltes det, at Kongen havde besluttet at hjemsende Folketinget. Man var nu klar over, at den provisoriske finanslov ville blive en realitet, og den 12. april udstedtes: »Foreløbig lov om indtægts- og udgiftsbevilling indtil finanslov for finansåret 1. april 1877 til 31. marts 1878 er given«.

Venstre havde holdt fast ved den forudlagte plan gående ud på at tvinge regeringen til at træde tilbage ved at nægte at vedtage den årlige finanslov. Der stod jo i Grundlovens paragraf 49: »Forinden finansloven er vedtaget må skatterne ej opkræves. Ingen udgift må afholdes, som ikke har hjemmel i finansloven eller i en tillægsbevillingslov«.

Ville regeringen benytte provisoriske love, var svaret enkelt. Grev Holstein udtrykte det på et møde i Kolding: »Frygten for en provisorisk finanslov betyder intet. Dersom Kongen virkelig skulle bryde sin ed på forfatningen, ville man uden mindste fare kunne nægte at betale skatter«.

Helt anderledes så man på det hos Højre. Man henviste til Grundlovens paragraf 25: »I særdeles påtrængende tilfælde kan Kongen, når Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige love, der dog ikke må stride mod Grundloven og altid bør forelægges den følgende Rigsdag«.

Denne bestemmelse om provisoriske love var netop, hævdede Højre, Kongens eneste værg mod Folketinget. Udgangspunktet var: ved at søge at tvinge en regering bort gennem finanslovsnægtelse angreb man Kongens grundlovshjemlede ret til frit at vælge sine ministre. Da en finanslov var nødvendig, måtte Kongen derfor benytte paragraf 25. Når der i paragraf 49 stod, at finansloven skulle være vedtaget, så betød det ikke, at Rigsdagen skulle have vedtaget den, men blot, at den lovgivende myndighed skulle have vedtaget den, og efter paragraf 25 var den lovgivende myndighed »i særdeles påtrængende tilfælde« netop Kongen alene. »Den opdagelse er så simpel, når den først er gjort, at selv ærede modstandere kunne gøre den efter«, skrev teoriens fader, professor Henning Matzen.

Sofus Holm

Den 3. marts 1876 udnævntes den 39-årige kapellan Sofus Holm fra Østrup-Hjodstrup på Fyn til sognepræst i Skjoldborg-Kallerup sogn i Thy. Som sognepræst i Skjoldborg lod han i 1876 opføre en

ny præstebolig. Sofus Holm var en særdeles frisindet mand, som ikke brød sig om at optræde med præsteværdighed. Han samlede gode venner og meningsfæller hos sig uden hensyn til deres økonomiske forhold, og ved en hyggelig pibe tobak drøftedes tidens brændende spørgsmål. Hos pastor Holm var en af sognets fattigste husmænd mindst lige så velkommen som de rige og ansete gårdmænd, hvad der vakte ikke ringe uvilje og medførte, at mange af sognets »spidser« absolut ikke brød sig om pastor Holm.

I marts 1876 sendte nogle beboere i Skjoldborg følgende åbne brev til pastor Holm i den lokale avis: »Er det sandt, hvad rygtet fortæller, at Deres velværdighed, der af Hans Majestæt Kongen er udnævnt til at beklæde Deres embede og er lønnet af staten, sidste konfirmationssøndag hos gårdejer Poul Bertelsen, Skjoldborg, i hvis hus De var til stede for at lykønske i anledning af en datters konfirmation, har udtalt, at såfremt en provisorisk finanslov blev udstedt, ville De nægte at betale Deres skatter samt har tilrådet en del tilstedeværende gårdmænd at følge dette eksempel?«

Pastor Holm svarede nogle dage senere i avisen: »De unavngivne beboere i Skjoldborg sogn, som har afkrævet mig svar på, hvad jeg i et privat selskab måtte dels have sagt og dels tilrådet om at betale skat eller ej, dem skylder jeg ikke offentligt at meddele, hvad jeg privat har ytret, og dem indlader jeg mig heller ikke på at give svar på deres spørgsmål. Derimod vil jeg – af hensyn til, hvad jeg skylder mit eget gode navn og rygte, af hengivenhed for den menighed, som jeg er præst for og af agtelse for det sogn, som jeg er medlem af – herved erklære, at hvad jeg ved den nævnte lejlighed har sagt, er ikke i strid med, men i forståelse med min stilling som kristen borger i Danmarks rige og præst i den danske folkekirke, og at jeg med mine ytringer har holdt mig på lovens og Guds ords grund.«

Få dage senere skrev Thisted Amtsavis: »Det vil være læserne i frisk minde, at der i næstforrige uge rettedes et spørgsmål til pastor Holm, hvorpå gaves et undvigende svar. Samme præst har nu i søndags i sin prædiken og kirkebøn i Kallerup Kirke ladet sig henvise til ytringer, som vakte almindelig forargelse og derved foranledigede de herværende autoriteter til at tage sig af sagen. Under et politiforhør har efter forlydende forskellige vidner erklæret, at pastor Holm i sin prædiken omtalte Kongen som meneder, der havde brudt sin ed på Grundloven, og i den efterfølgende kirkebøn ønsket, at Gud ville få Kongen til at indse, at han ikke bar kronen med rette. Disse forklaringer har præsten i alt væsentligt tiltrådt.

Sagen går nu til justitsministeriet, og præsten har afgivet løfte om indtil videre at afholde sig fra kirkelige forretninger.«

Det blev nu offentligt meddelt, at pastor Holm var suspenderet fra sit embede, og at der var beordret tiltale mod ham ved gejstlig ret. Amtmanden i Thisted beskikkede sagfører Lykke, Thisted, til at føre sagen, som efter ordre fra biskoppen i Ålborg skulle anlægges ved Provsteretten for Hillerslev-Hundborg herreder: »For det af ham under gudstjenesten i Kallerup Kirke den 22. april 1877 udviste forargelige og for Hans Majestæt Kongen fornærmelige forhold«.

Provsteretten, der skulle behandle sagen i første instans, bestod af provsten og amtmanden. Sofus Holm blev arresteret; dette skridt motiveredes dels med sagens beskaffenhed og dels med nødvendigheden af at få hans mentale tilstand nærmere undersøgt. Den 31. maj 1877 blev Sofus Holm indlagt på Asylet ved Århus.

Sofus Holms prædiken i Kallerup Kirke søndag den 22. april 1877

Denne prædiken har Sofus Holm nedskrevet efter hukommelsen nogen tid efter, at prædikenen var holdt, muligvis under indlæggelsen i Asylet ved Århus fra den 31. maj til den 8. juli 1877.

»Den Glæde Herren lovede sine Disciple Aftenen før sin Korsfæstelse, det var Glæden over hans paa Døden følgende Opstandelse og over, at de selv skulde blive levendegjorte ved Delagtighed med ham i hans Livskraft. Og som lovet, saaledes skete det ogsaa: Herrens Opstandelse fulgte paa hans Korsfæstelse, og med hans Opstandelse begyndte ogsaa hans Menigheds umistelige Glæde, nemlig Glæden over Livets Sejr over Døden, og den Glæde boer endnu i Herrens Menighed.

Og det er nu det, som vi idag vil tale om, hvordan allerede her den christne Menigheds Glæde over Livets Sejr over Døden ytrer sig. Denne Glæde afspejler sig egentlig i den Forvandling som foregik med Apostlene, da de Opstandelsesdagen havde seet Herren og var blevne beaandede af ham. Før Mødet med Herren sad de nemlig indespærrede for lukkede Døre af Frygt for Jøderne, men efter at de vare blevne beaante af den Opstandnes Aand, saa veg Frygten for Frimodigheden i Følelsen af, at Livet er stærkere end Døden, Sandheden stærkere end Løgnen, Lyset stærkere end Mørket. Og hvor det bliver Tilfældet, at den Opstandnes Aand giver os Følelsen af, at Livet er stærkere end Døden og Sandheden stær-

kere end Løgneren, da løsnes Tungebaandet, og der faaer Munden Mod til at tale, hvad Hjertet mener, og der bliver vi befriede. Saaledes var det med Apostlene, og saaledes er det endnu; paa den Maade yttres sig den christne Menigheds Glæde over Livets Sejr over Døden, naar vort Hjerte og vor Sjæl frit kan aabenbare sig gennem vor Mund.

Siger vor Mund, hvad vort Hjerte nægter, da lyver vi, saa begaar vi Sjælemord paa os selv; og sige vi vel ikke Løgn, men dølger Munden dog, hvad Hjertet føler og tænker, saa hemmer vi vor egen Udvikling, saa er vi bundne og fængslede indenfor de lukkede Døre af Frygt for Jøderne; kan derimod Munden frit udtale, hvad der ligger os paa Hjerte, da er vi fri som Fuglen, der er løst af Fuglefængerens Snare. – Talefrihed, Mundens Frihed, er nødvendig for vor menneskelige Udvikling; skal vi udvikles, maa vi ogsaa sige alt, hvad vi vil, naar det blot er sandt og ikke siges i Dommens eller det Ondes Tjeneste; men i Livets og Selvopholdelsens og det Rettes og Kjærlighedens Tjeneste (og dermed tillige i Kampens Tjeneste, og det er Kampen mod Livets Fjender og mod det Onde; jvf. Herrens Ord: jeg er ikke kommen for at bringe Fred, men Sværd. Matth. 10).

Og denne Mundens Frihed, hvorved der kommer Pagt mellem Hjerte og Mund, og hvorved vi befries, og som er os en Nødvendighed som Mennesker, den skal vi Gud ske Lov ikke bede Nogen om Forlov til; vi skal ikke spørge eller bede noget Menneske om Forlov til at sige sandhed; thi det har vi Lov eller Ret og Frihed til, uafhængig af alle Mennesker; og det har vi Ret og Frihed til som Mennesker. Men denne vor Ret eller Frihed kan vi ej hævde, saalænge vi hjærtelig er bunden i Syndens Trældom; er vi bundne hjærtelig i den Troldom, saa synes vi (fejgt), at Sandheden og Retten maa være bange for Løgneren og Uretten, men f.ex. Sandheden – uforbeholdent bekjendt – maa dømme Magthavernes Færd. Og synes vi saaledes, at Sandheden maa gaa af Vejen for Usandheden, saa kan vi ikke hævde vor Menneskeret til at sige Sandhed.

Men med Christus kommer vi til at kunne gjøre denne vor Ret gjældende; vindes vi nemlig saaledes af ham, at vi i vort Hjerte byder alt det Sande og Rette velkommen, saa Sandheden er os en kjær Ven og ikke en besværlig Politibetjent, som passer paa os (som paa Forbrydere), og forsager vi at gjøre vort Hjerte om til en Røverkule, d.v.s. til et Hjemsted for alle Slags fule Ting, og viser vi det Slette og Lave paa Dørene som Fjender deraf og som Venner af Sandheden, saa bliver vi ogsaa visse paa, at naar vi staar paa

Sandhedens Side, saa staar Sandheden ogsaa paa vor Side, og saa bliver vi ogsaa visse paa, at Sandheden er den stærkeste og kan nok beskytte sine.

Paa den Vis hjælpes vi ved Christendommen til at kunne hævde vor Menneskeret til frit at lade vor Mund være vort Hjertes Tolk.

Og saa har vi ej blot Ret og Frihed til at sige Sandhed, men det er ogsaa vor Skyldighed. Vi skylder Sandheden at hylde den som vor Konge ved at være den bekjendt, og vi skylder os selv ved Sandhedens Bekjendelse at bevare os selv i vor Pagt med Sandheden. Og som vi skylder Sandheden og os selv at bekjende den Sandhed, som vi troer, saaledes skylder vi ogsaa hverandre Sandhed. Af Sandhedens Meddelelse afhænger ethvert sandt Forhold mellem Mennesker; derimod er det modbydeligt at snakke hverandre efter Munden og derved bestyrke hverandre i det Gale; det er jo at befordre Mørket i Stedet for at foraarsage det; derimod er det velsignet at leve i Sandheds Meddelelse med hverandre. Og bliver Nogen fornærmet paa Sandheden, fordi hans Selviskhed derved bliver saaret, saa forlanger han med slig Fornærmelse, at Sandheden skal omvende sig efter ham, istedenfor at han selvfølgelig skal omvende sig efter Sandheden, hvis han har traadt den for nær.

Det bliver altsaa Hovedsummen, at Sandhedens Meddelelse er liflig for os Alle, naar vi vil være Mennesker; hvorimod kun stødende for os, naar vi holder med det Umenneskelige. – Altsaa: med Sandhed gjør vi ikke Uret; men derimod forsager vi Uret; og vi har som Mennesker Ret og Frihed til at sige Sandhed; og det er vor Skyldighed mod Sandheden, os selv og hverandre; og det er det Lykkeligste; thi Mennesket befries i os, naar Mund og Hjerte er i Forstaaelse med hinanden; og det er derfor det Sikreste, thi staar vi paa Sandhedens Side, saa staar den almægtige Sandhed ogsaa paa vor Side.

Og se nu, kjære Venner! Efterat vi har sagt dette, saa er der Noget, som jeg idag maa tilføje. Og det er først dette: Kirken eller Menigheden har godt af Danmark, og Danmark skal atter have godt af Menigheden (Menigheden og dansk Tunge har jo sin Gjerning i Danmark); og derfor er det ej blot Blodets Røst, der taler, naar vi, der er Christne af dansk Herkomst, har Deltagelse for Danmark, men det er heller ikke Kirken uvedkommende, hvad der skeer i Danmark.

Og hvad der nu er skeet her i Danmark i disse Dage, det er dette: at der af Kongen er lagt Haand paa Grundvolden for hele det dan-

ske Samfundsliv; der er lagt Haand på Grundloven, paa den Lov, som er min Ret og din Ret og enhver dansk Mands Ret. Og med dette sit Angreb på vor Grundlov har Kongen tillige brudt sit med Ed bekræftede Ord, hvorpaa han er Konge, saa han nu ikke længere er Konge med Rette. Og saa hedder det i Dagens Epistel »ære Kongen«, men det er ikke at ære Kongen at forholde ham Sandheden og snakke ham efter Munden og derved befæste ham i det Gale; men det er at ære Kongen at sige ham Sandhed og derved aabne ham Vej til Sandheds Erkjendelse og Omvendelse. Og saa skal vi efter Biblen bede for Kongen; men vi skal ikke bede for det lovstridige Regimentes Fortsættelse, men for dets afskaffelse.

Tro og Love er Betingelser for enhver Gjærning, Tro og Love forudsætter man agtet hos en Hønsepige, og hvad der er en Forudsætning for den mindste Bestilling er ogsaa en Forudsætning for den største Gjærning. – Og det er denne Forudsætning, som er krænket af Kongen, han har brudt sit med Ed bekræftede Ord, hvorpaa han er Konge og er derfor ikke længere Konge med Rette, men kun med Vold og Magt og Uret. Derfor maa vi bede til, at han vil nedlægge Kronen og ej blive det Folk til Skade, hvilket han som Konge er sat til at gavne. Et helt Folk er ikke tjent med at have en Meneder til sin Konge og Høvding; det er en forfærdelig Forsmædelse, og det vil Gud ikke hæller; men han vil, at vi skal have en ærlig og skikkelig Mand til vor Konge.

Saa veed vi nok, at vi som Christne skal gengælde Ondt med Godt, men det skal man da aldrig gjøre paa den Maade, at det bliver paa en Andens Bekostning, som f.Ex. hvis vi opoffrede hele det danske Folks Ret for at føje Kongen i hans Uret. Og fremdeles: hvis vi gjorde det, saa blev det ej at gengælde Ondt med Godt, thi det blev ej til Tjeneste af noget Godt, men det blev kun til Befordring af Tyranni og Slaveri, d.v.s. til Befordring af det Onde og til at forraade Liv og Frihed. Og det var ej Kongen til Gavn, men at befæste ham i det Onde; derimod er det netop det Bedste, vi kan gjøre ham at sige ham Sandheden, og det højt og tydeligt over hele Danmark.

Og saa blot disse smaa Bemærkninger til Slutning. Jeg har som Embedsmand aflagt Ed paa Grundloven, derfor har jeg ej blot Ret og Frihed til at tale dens Sag; men det er ligefrem min Skyldighed, som jeg ved Tavshed vilde forsømme. Og dernæst har jeg aflagt Ed til Kongen, og den vilde jeg svigte ved Tavshed, hvorimod jeg er den tro ved som sagt at sige ham Sandheden. Dette er dog ej

sagt for at komme Kongen til Livs eller i Dommens Tjeneste, men det er sagt i Livets Tjeneste, d. v. s. for at værne om vor af Kongen angrebne Ret.

Saa er der ogsaa meget af det samme i os, som Kongen er falden (?) over; der er hos os meget af Personsanseelse. Bliver saaledes et Ord sagt af en anset Mand, saa agtes det tidt og ofte, om det end er nok saa ubetydeligt, af Omgivelserne som noget overmaade dybsindigt; bliver der derimod sagt noget af en udvortes ringe Mand, saa bliver det tidt og ofte slaaet hen som Intet, uafhængigt af, om det er Ret eller ej; der sees paa, fra hvilken Mund det er, Ordet udgaaer, istedenfor at høre efter, hvad der udgaaer af Munden, og noget hermed beslægtet gjentager sig i alle Forhold. Men i Fald vi forsage dette grimme Væsen istedenfor at pleje det, og vi saa er frimodige, saa vil det, som nu er sket her i Danmark, blive Anledning til den borgerlige Friheds Sejr, og det vil blive til Ordets Befrielse og dermed ogsaa til den christne Menigheds Udvikling. Og dertil give Du Gud, vor Fader, Din Naade i Vorherres Jesu Navn! Amen! Saa bede vi dig, o Gud, at Du vil indskyde Kongen at nedlægge den Krone, som han ikke længere bærer med Rette.«

Journal over Sofus Holm under indlæggelsen i Asylet ved Århus

Syge-journal over patienten Sofus Holm i Asylet ved Århus. Indlæggelsesnummer 2813. Indlæggelsestid 31. maj 1877, afgangstid 8. juli 1877.

»Faderen var Præst mellem Middelfart og Assens, (død 1860), Moderen, en født Regensdorph fra Hamborg, levede endnu i mange Aar i Bogen-se. Ingen af Forældrene have været sindssyge, heller ikke, efter hvad der foreligger, fjernere Slægtninge – ogsaa hans Søskende synes at være sjælelig sunde, men det er i sin Tid oplyst for Kommunehospital (sandsynligvis af en søster), at Familien har Disposition til Maanesygdommen.

Han blev sat i Kolding Latinskole, hvorfra han blev Student i 1856.

Allerede i Drengesaarene skal han have gjort sig bemærket ved et pirreligt Gemyt og vekslede Sindsstemninger; i Studenteraarene synes han i det hele at have været et ret livsglad Menneske med et noget exalteret Væsen; han studerede Theologi ret flittigt, skjøndt han ikke var uden Tvivl og Skrupler i religiøs Henseende og tog Examen med bedste Karakter i 1862. Umiddelbart derefter kom

han som Huslærer til Præsten Immanuel Barfoed i Sørup i Slesvig. Denne sætter ham særdeles højt fra Karakterens Side og skildrer ham i et Brev fra Maj 1877 som et Menneske, der kun kjendte aandelige Interesser, let lod sig begejstre af alt, hvad der greb ham, med fabelagtig Uro trængte ind i ethvert Spørgsmaal, der mødte ham paa hans Vej, var aaben, ærlig og sandhedskjærlig indtil Hensynsløshed i alle sine Udtalelser, navnlig i national Retning, saa at han jævnlig stødte slesvig-holstensk sindede Befolkning dér i Pastoratet for Hovedet – en Skildring, der ogsaa ret godt stemmer med den Dom, som hans Svoger, Kommunalæge Schou i Kjøbenhavn, fælder over ham i hans yngre Aar. Han synes dengang væsentlig at være gaaet op i patriotiske Interesser og sluttede sig i det hele til det national-liberale Parti, men lader dog undertiden til at have røbet nogen Vaklen i sine Anskuelser.

I Sørup forblev han, indtil han i November 1863 blev indkaldt til Krigstjenesten. Han var under Krigen med ved Dannevirke, fik ved Dybbøl en Kugle i den højre Hofteregion, som uden at efterlade videre Følger gav Anledning til et Lazaretophold i Kjøbenhavn, efter hvilket han avancerede til Lieutenant, men kom som saadan først tilbage til Als faa Dage før denne Stilling maatte rømmes og synes at have tilbragt den øvrige Del af 1864 paa Fyn.

Efter Krigen opgav han dog ikke den militære Bane; baaret af levende Patriotisme og Tydskehad vedblev han i flere Aar at være Officer (10de Bataillon i Fredericia) og synes en Tid lang ganske at have opgivet Theologien formedelst religiøse Betæneligheder, men tog Huslærerpladser, naar han ikke var til Tjeneste. Saaledes havde han i 1865 og 66 et meget fordelagtigt Engagement hos Tesdorph paa Orupgaard, der skal have sat megen Pris paa ham, indtil Holm brouillerede sig med ham ved sine hensynsløse og yderliggaaende Udtalelser, rimeligvis angaaende Nationalitets Spørgsmaalet. Dog var han paa Orupgaard ogsaa i andre Henseender anset for en exalteret Person. Han opgav Stillingen paa Orupgaard for en temmelig daarlig Plads hos Dr. Bucsck i Ballerup, som han dog snart igjen ombyttede med den militære Virksomhed.

Imidlertid gjærede det religiøse Liv stærkt i ham, han synes navnlig i Vinteren 1868–69 at have lidt meget af Tvivl og Anfægtelser. Han aflagde ved denne Tid et Besøg hos sin Svoger, Pastor Otto Møller i Gylling, som i Løbet af en halv snes Dage – efter hans egne Ytringer – forhjalp ham til Klarhed over de Punkter i Kristendommen, der hidtil havde foruroliget ham og aabnede hans Øje for Grundtvigianismens Værd, saa at han forlod Gylling

som en begejstret Tilhænger af denne, hvad han ogsaa senere er vedblevet at være. Fra dette Besøg tog han hjem til sin Moder i Bogense – som det lader – med det Forsæt at blive Præst, men viste sig efterhaanden mere og mere exalteret, blev søvnløs, snakkede udelukkende om religiøse Materier og nationale Interesser, blev stærkt paavirket af Nordlys, Bisole og lignende Naturfænomener, som just dengang havde været iagttagne, blev mere og mere forvirret, saa at han i Juli 1869 maatte indlægges paa Københavns Kommunehospital i en fuldstændig maniakalsk Tilstand med Voldsomhed, Hallucinationer o.s.v. Den meget ufuldstændige Journal fra Hospitalet oplyser forøvrigt kun, at det maniakalske Anfald tabte sig temmelig hurtigt, saa at han 6 Dage efter sin Indlæggelse igjen blev udskreven efter Familiens Ønske, uden at der tilføjes noget om, hvorvidt han dengang blev anset for rask, eller hvordan i det hele hans Tilstand var ved Afgangen.

Heller ikke fra andre Sider foreligger der noget paalideligt herom. Han gik fra Hospitalet tilbage til Bogense, og et halvt Aars Tid efter blev han personel Kapellan hos en Pastor Lassen i Østrup mellem Bogense og Odense. Da han i denne Stilling ikke i kirkelig Henseende kunde sympathisere med Præsten – en meget gammel Mand – synes han under sit femaarige Ophold der at have ført et mindre heldigt Liv inden for fire Vægge, søgte hverken Omgang med Familien eller med Nabopræsterne. Som den han nærmest knyttede sig til af Nabopræsterne, nævner han selv en Kapellan Lassen, Søn af Lassen i Østrup.

Han synes forøvrigt i det mindste i Begyndelsen at have været godt lidt af den gamle Lassen, og det lader ikke til, at man der i Huset har bemærket Rester af det maniakalske Anfald, som har vakt Betænkelighed, men han skal dog i mange Henseender have været sær. Han havde sædvanligvis ikke mange Tilhørere i Kirken og skal ikke have sluttet sig nøje til Menigheden – agiterede ikke i politisk Henseende, men lagde dog meget excentriske Ideer for Dagen i denne Retning.

Han havde meget at gøre med Højskoleforstander Cold ved Odense, befæstede sig mere og mere i en yderlig gaaende grundtvigiansk Retning og blev i politisk Henseende ensidigt udpræget Venstremand. I det ovenfor omtalte Brev fra Pastor Barfoed omtaler denne et Besøg, som Holm aflagde paa Laaland i Sommeren 1875 og bemærker, at han dengang havde gjort et sørgeligt Indtryk paa ham.

Han saa bleg og gusten ud, var sjudsket i sin Paaklædning, ensidig og exalteret i sine Udtalelser, baade i politisk og kirkelig Retning, vilde i sidstnævnte Henseende kun anerkjende Grundtvigianismen i den krasseste Form og var Venstremand til det yderste. Hans Præstevirksomhed syntes ikke at tilfredsstille ham, han undslog sig for at søge Embede, havde mest Lyst til at være Frimenighedspræst, men da han betvivlede sine Gaver hertil, tænkte han nærmest paa, efter den gamle Lassens Død, at skabe sig en tarvelig Tilværelse som Friskolelærer. Højrebladene vilde han ikke engang læse, han havde nok i Venstrepressens Sandhed. Han forekom i det hele Barfoed som en Mand, »der i ensomt Fængsel var blevet fremmed for Verden«, men ved et otte Dages Ophold hos Barfoed levede han kjendeligt op og begyndte igjen at blive den Samme, som han havde været i Sørup.

Uagtet sine stædige Udtalelser om Præstevirksomheden i Statskirken, varede det dog ikke mere end et Halvaarstid, før Holm var bleven Præst i Skjoldborg og Kallerup (sidst i 1875) i Thy.

Efter hans egne Ytringer forefandt han dog, navnlig i Hovedsognet, ikke nogen særdeles Sympathi for hans Venstresind, som vel derfor mest har støttet sig til Husmandsklassen, som mere delte hans politiske Anskuelser og ikke søgte synderlig Omgang udenfor Sognets Smaamænd, med hvem han tildels synes at have fraterniseret paa en mindre taktfuld Maade (han sees saaledes at være Dus med en Landsbymurer i Sognet). I det hele lader hans grundtvigianske Begejstring til da at være traadt noget i Baggrunden for den politiske Exaltation, som under Konflikten i Rigsdagen i Vinteren 1876/77 aldeles opfyldte ham og drev ham til stedse større Yderligheder, skjøndt han just ikke synes at have agiteret stærkt i offentlige Møder, men mest indskrænket sig til extreme Udtalelser i sin nærmeste Vennekreds, som dog ikke undlod at vække Opmærksomhed ogsaa udenfor samme. Heller ikke lagde han Skjul paa, at Udstedelsen af en provisorisk Finanslov kunde foranledige ham til Demonstrationer fra Prædikestolen, og det kom saaledes ikke ganske uventet for hans Sogns Folk, at han efter at bemeldte Lov var udkommet i Midten af April 1877, den paafølgende Søndag (22. April) i sin Prædiken i Kallerup Kirke bragte dette Regjeringens Skridt paa Bane som en ulovlig Gjerning, betegnede Kongen som den, der havde brudt sin Ed paa Grundloven og følgelig ikke længere var berettiget til at bære Kronen, som han udtalte Haabet om, at han vilde nedlægge. Efter den Opsigt dette vakte og den Misbilli-

gelse, som umiddelbart efter Gudstjenesten blev ham tilkjendegivet, afholdt han sig dog fra lignende Udtalelser i den Prædiken, han strax efter holdt i Hovedsognet.

Han blev nu strax suspenderet fra Embedet og sat under Tiltale. I Forhørene vedgik han sine Udtalelser og erklærede dem for Frugten af modnet Overlæg, som han havde anset det for sin Pligt ikke at tilbageholde, men gik ind paa at afholde sig fra lignende Ytringer, da det blev ham betydet, at han ellers vilde blive belagt med personlig Arrest. Dette Løfte holdt han dog ikke, og som Følge deraf blev han arresteret den 18de Maj.

Imidlertid var Spørgsmaalet om hans Tilregnelighed paa Grund af Sindssygdommen i 1869 blevet rejst gennem Breve fra hans Familie og Venner, og han blev i denne Anledning indlagt til Observation her i Asylet d. 31te Maj 1877. Da det Offentlige kun betalte for 3de Forplejning, erlagde han selv Differencen mellem denne og 1ste Pleje og blev saaledes anbragt paa Enkeltværelse i Asylet.

Journalnotat af 9. Juni 1877: Pastor Holm er en Mand af Middelhøjde, snarere under end over, noget spinkel, tør og mager, men ikke af sygeligt Udseende, med et ret livligt Physiognomi og uden noget særligt Paafaldende i sin sædvanlige Optræden og Væsen. Ved Ankomsten var han i nogen Sindsbevægelse og studsede ved at mærke, at her nok vilde blive Tale om mere end faa Dages Ophold, men beherskede sig dog ret godt, har efter et Par mislykkede Forsøg paa at stille sig paa en exceptionel Fod til Anstalten og efter en enkelt heftig Opbrusning over de tvungne Forhold, som dog lod sig dæmpe ved rolige Forestillinger, hidtil forholdt sig stille og ordentlig og uden Indsigelser føjet sig efter Stedets Skik og de givne Anvisninger.

Han samtaler ret frit og naturligt om almindelige Gjenstande uden at røbe særdeles Tilbageholdenhed eller Mistænksomhed, undslaar sig heller ikke for at meddele, hvad Oplysninger, der forlanges, udtaler sig ret uforbeholdent og aabent om sine Anskuelser og lægger ikke Skjul paa, at Øjeblikkets politiske Interesser fylder hans Tanker helt og holdent, men søger dog ikke Lejligheder til at udbrede sig derover. Indlader man sig imidlertid med ham paa slige Materier, taler han sig varm og ivrig, bliver hensynsløs og extravagant i sine Udtryk, ulogisk i sin Argumentation og taber sig i socialistisk og venstrepolitisk Pølsesnak.

Han er da ret uimodtagelig for Modgrunde, men taaler dog saa-

vidt Modsigelse, at det som oplyst er gjørligt at føre en Diskussion med ham, hvorigjennem der da kommer allehaande utopiske Ideer frem om de sociale Forhold ved Siden af en højst apellerende, men i det mindste tilsyneladende oprigtig og velment patriotisk Følelse, et glødende Frihedssværmeri og et brændende Had til alt Højrevæsen, der stemples som Løgn og Tyranni, medens han tillige med al sin Ensidighed og blinde Fordømmelse af anderledes Sindede, i mange Punkter lægger en reel og retskaffen Tænkemaade for Dagen. Saaledes udtaler han sig meget skarpt om den J. A. Hansenske Skandale, misbilliger ogsaa Bjørnbek og hans Færd og synes i det hele mest at have drevet Venstrepolitik for egen Regning uden at være Redskab for nogen af Venstreførerne, med hvem han overhovedet ikke synes at staa i nærmere Forbindelse. Sine Udtalelser fra Prædikestolen vilde han have anseet det for Fejghed at tilbagekalde, de kunde dog maaske bevæge Kongen til at resignere, i hvilket Tilfælde han lader til at nære en uklar Forestilling om, at Folket i Anerkjendelse af hans Anger over Edsbrudet igjen kunde kaare ham til Konge, saa at Alt kunde blive godt igjen, hvorimod han ellers antyder Muligheden af en Afsættelse, naar Rigsdagen atter samles.

Konsekvensen af hans Optræden den 22. April synes han villig til at bære for den retfærdige Sags Skyld, »der dog omsider vil sejre«; men han lader dog til at være ret alvorlig ved Tanken om den Straf, der kan vente ham, om han end gør sig Umage for at bortræsonnere dens Betydning for ham selv. I det hele kan han ingenlunde siges at gøre Parade mod det Foreholdne.

Det er ham meget magtpaaliggende ikke at blive erklæret for sindssyg, og han afviser Tanken om at være det med megen Bestemthed, uden at han dog synes at føle sig særdeles krænket derved eller bliver irriteret, naar Spørgsmaalet kommer paa Bane; i det højeste røber han nogen Uvillie mod dem af hans Slægt og Venner, som har rejst det uden al virkelig Grund. Anfaldet i 1869 forklarer han simpelthen som Resultatet af de religiøse Anfægtelser, Tvivl og aandelige Kampe, som han i længere Tid havde været underkastet og af de Grublerier hans Besøg hos Svogeren Otto Møller nærmest havde fremkaldt; han var derved blevet aandelig overanstrengt og havde tilsidst under længere Tids Søvnløshed tabt Herredømmet over sig selv. Han bestræber sig for at reducere saavel Varigheden som Intensiteten af dette Anfald til det mindst mulige, skjøndt han ikke synes at have nogen klar Erindring om

sin Tilstand paa Hospitalet – han ømmer sig endogsaa mod at erkjende det for en egentlig Sindssygdom og vil ikke vide af, at der efter hans Afgang fra Hospitalet endnu kan have været en sygelig Tilstand tilstede. Han benægter dengang at have været hallucineret, men indrømmer, at han endnu, naar der kommer religiøse Anfægtelser over ham, stundom hører »en Truselsrøst«, som dog ikke angriber ham videre, da han veed, at den kommer fra Djævelen. Denne Truselsrøst opfatter han gennem Øret: den kommer udvortes fra, men er ikke nogen artikuleret Lyd, skjøndt han nok forstaar dens Betydning. Ogsaa har han undertiden fornummet en Stemme, der kommer fra hans eget Indre og har sit Sæde i Brystet, men som ikke synes at forurolige ham, snarere at være ham tilfredsstillende. Derimod benægter han bestemt nogensinde at have haft Syner eller guddommelige Aabenbaringer. Men undertiden har han i Nærheden af visse Personer bemærket en fra dem udgaaende »Duft« som af Roser eller Nellikerod. Dette Phænomen, mener han, er det samme som i Christenforfølgesens Tid ogsaa iagttoges hos Martyrerne og betyder, at den Paagjældende har en levende christelig Tro. Første Gang, han bemærkede det, var hos Pastor Thomas Rørdam i Norup i Fyn, da han en Dag, medens han var Kapellan i Østrup, kørte sammen med ham paa en aaben Vogn; senere har han bemærket det Samme hos Flere, blandt andre hos Pastor Jacobsen i Nykjøbing, og ikke sjældent naar han administrerede Alterets Sakrament, ved hvilken Lejlighed det især har været ham behageligt, da han saa kunde føle sig overbevist om, at Vedkommende nød Sakramentet paa rette Maade. Han holder for, at dette Phænomen til alle Tider har fundet Sted som særligt Tegn paa Guds Naade, men at det paa Grund af det tiltagende religiøse Liv er blevet hyppigere i nærværende Tider, fornemmelig siden Grundtvigs Lære om »Ordet af Guds Mund« fandt Indgang hos Folket, og at det altsaa staar i et særligt Forhold til Grundtvigianismen. Han selv er ikke den Eneste i hans Bekjendtskabskreds, der har fornummet det. Rørdam, til hvem han talte derom, erklærer det dog for Indbildning, men som En, der har iagttaget det og tror derpaa, nævner han en fynsk Højskolelærer Morten Eskesen (der vistnok er Broder til Patienten Thomas Eskesen, som døde her i Asylet for et Aarstid siden). Ingen af disse hallucinatoriske Phænomener vil han nogensinde have bemærket før Hospitalsopholdet i 1869, men han haandhæver meget bestemt deres Uafhængighed af dette, og det skjønnes heller ikke rettere, end at

de kun staar i Forbindelse med hans indre religiøse Rørelser, ikke derimod med hans politiske Exentriciteter. Ogsaa benægter han Sandsebedrag eller lignende Phantasmer i Barndommen og i Opvæksten, kun havde han paa Retraitten fra Dannevirke i 1864 Syner, ligesom mange andre af Soldaterne. Fremdeles indrømmer han, at han habituelt lider af urolig og afbrudt Søvn, især naar hans Sind er i Bevægelse, hvilket han uopfordret betegner som »en Nerve-svækkelse, han har arvet efter sin Moder«. Her paa Stedet synes han dog at sove ret godt, ligesom han i det hele lader til at føle sig vel og har Funktionerne i Orden, benægter ogsaa andre habituelle Onder og vil, med Undtagelse af en »Gigtfeber« længe før Sinds-sygdommen, aldrig have gennemgaaet nogen alvorligere Sygdom. Hjertets Auskultation udviser intet Abnormt.

Han har hidtil været holdt paa Eneværelse, hvor han beskæftiger sig med æsthetisk Læsning o. desl., saa at han sjældent træffes ledig. Han røber ingen Tilbøjelighed til at sætte sig i Forbindelse med Omgivelserne, viser sig endogsaa noget sky lige over for Patienterne og holder sig i Gaarden mest for sig selv, men sees ofte at gaae omkring der, fordybet i Tanker og i kjendelig Sindsbevægelse. Døren aabnes herefter for hans Værelse: han begynder at spise i Selskab med de andre Patienter i Afdelingen og at blive trukket ind i Samliv med disse.

Journalnotat af 15. juni 1877: Skikker sig fremdeles ordentligt, passer sig selv, indlader sig ikke meget med de andre Patienter og kommer ikke i Disput med Nogen.

Journalnotat af 21. juni 1877: Røber i Anledning af Rigsretsdommen i Marmorkirkesagen en paafaldende Mangel paa Kjendskab til denne Sag.

Journalnotat af 30. juni 1877: Giver fremdeles ikke Anledning til at ansee ham for sindssyg, gjør sig meget lidt bemærket og finder sig i Forholdene, uagtet han ved Lejligheder ikke lægger Skjul paa, at han anseer de Indskrænkninger, hans Frihed her er underkastet, for utilbørlige. Han har i Anledning af en Søsters længe ventede Død faaet en naturlig og smuk Korrespondance med en anden Søster, hvori han blandt andet lægger megen Samvittighedsfuldhed i Pengesager for Dagen. Iøvrigt beskæftiger han sig en Del med Skriverier som Forberedelser til hans Forsvar. Han er nemlig fast bestemt paa selv at ville føre sin Sag. Advarsler om, at han kunde være udsat for at forløbe sig og gjøre Ondt værre ved denne Fremgangsmaade, synes han at tage Overlægen ilde op, skjøndt

han tilsyneladende har optaget dem i en god Mening. Derimod lagde han en umiskjændelig Glæde for Dagen ved i Aften at høre, at han med det Første vilde blive erklæret for ikke sindssyg og vilde aldeles Intet høre om, at han dog nok ved Lejlighed kunde være udsat for at blive det.

Journalnotat af 4. juli 1877: Erklæring afgaaet om, at han ikke kan ansees for utilregnelig, men er et til Sindssygdom stærkt disponeret Subjækt.

Journalnotat af 8. juli 1877: Afhentet til Arresten i Thisted under Ledsagelse af en Privatmand. Udskreven som: ikke sindssyg.

Udtog af journalen: Religiøs Exaltation og politisk Fanatisme, kulminerende i et Angreb paa Kongen fra Prædikestolen. Mistænkt for Utilregnelighed paa Grund af en forlængst overstaaet Mani. – Ikke sindssyg.«

Retspsykiatrisk erklæring over Sofus Holm ved professor Selmer

I konklusionen af den retspsykiatriske erklæring, der er skrevet af professor Harald Selmer under indlæggelse i Asylet ved Århus, anføres følgende:

“Sognepræst Sofus Holm’s yderliggående Paastande have ikke det samme Præg, som er karakteristisk for den Sindssyges Vanvidsideer; de have en mere abstrakt Charakter end disse, dreje sig ikke som hos den Sindssyge fortrinsvis om hans eget Jeg, have ikke deres Udspring fra Hallucinationer og ere i intet Væsentligt forskjellige fra de Sætninger, der nutildags jævnlig ses forfægtede af socialistiske og politiske Ordførere. – Den Tvivl, der har været rejst om Pastor Holm’s Tilregnelighed, synes mindre at støtte sig til selve hans inkriminerede Adfærd end til den Omstændighed, at han engang tidligere har været behandlet i Kjøbenhavns Kommune-hospital for et Anfald af Sindsforvirring, der muligvis kunde have efterladt sig Følger, som i denne Henseende maatte komme i Betragtning. Han selv er nu ikke utilbøjelig til ganske at bortræsonnere den sygelige Beskaffenhed af dette Anfald, hvori han kun vil se Kulminationspunktet af den Exaltation, som var Følgen af et Omslag i hans christelige Trosliv, der efter langvarige og aandsanstrengende Grublerier og Anfægtelser i den foregaaende Vinter havde gjort ham til en ivrig Grundtvigianer. Imidlertid synes han for en stor Del at have tabt Erindringen om sin virkelige Tilstand under sit Ophold paa Hospitalet, og efter hvad der i Sagens Bilag

er meddelt efter Hospitalets Journal, maa det anses for afgjort, at han virkelig har haft et Anfald af akut Mani med Udbrud af Voldsomhed, Hallucinationer og religiøs Forvirring, som rigtignok synes at være gaaet paafaldende hurtigt over, medens der dog ikke er noget Usandsynligt i, at de Rester af Sygdommen, der muligvis have været tilbage ved hans Afgang fra Hospitalet efter ikke mere end 6 Dages Ophold, ganske kunne have tabt sig i Løbet af de Maaneder, han derpaa tilbragte i Hjemmet, indtil han blev Kapellan i Østrup. Under hans fleraarige Ophold i denne Stilling vides det heller ikke, at enten hans Embedsførelse eller øvrige Færd har vakt Formodning om, at han ikke var kommen sig, eller at der overhovedet, bortset fra de Ejendommeligheder og den Hang til Exaltation, som har fulgt ham hele Livet igjennem, har været bemærket noget Sygeligt i hans Sindstilstand, hvad der da ogsaa ganske stemmer med de Vidnesbyrd om denne, der ere fremkomne under de i Sagen afholdte Forhør, for saa vidt angaar den Tid, da han har været Præst i Skjoldborg. Der lader sig saaledes ikke paa-vise nogen Forbindelse mellem hint for længst overstaaede Anfald af Sindsforvirring og det senere Passerede. – Det samme gjælder om den Iagttagelse, hvorpaa Kapellan J. i en blandt Sagens Bilag værende Skrivelse af 8de Maj har henledet Opmærksomheden. Det er ganske rigtigt, at Pastor Holm ikke er aldeles fri for Spor af Hallucinationer. Undertiden, skjønt ikke ret mange Gange, vil han nemlig have bemærket saadanne Lugtfornemmelser, som i den ovennævnte Skrivelse omtales (en Blomsterduft i Nærheden af visse Personer og under visse Situationer, saasom ved Administrationen af Alterens Sakrament), hvis subjektive og illusoriske Natur han ikke vil indrømme, idet han under Paaberaabelse af lignende Beretninger fra Kirkehistorien anser dem for Phænomener, der ogsaa i tidligere Tider have eksisteret som Vidnesbyrd om en for Gud velbehagelig Udvikling af det religiøse Liv hos de Paagjældende, og som han nu mener igjen ere blevne hyppigere, siden Grundtvigianismen har vakt et saadant Liv i højere Grad end hidtil, – ligesom han ogsaa navngiver andre Personer, der have fortalt ham, at de have gjort samme Iagttagelse. Dernæst vil han under de religiøse Anfægtelser, han endnu stundom kan være underkastet, af og til have hørt, hvad han kalder »en Truselsrøst«, som kommer udvortes fra uden at forme sig til tydelige Ord og efter hans Formening hidrører fra Djævelen, og til andre Tider en bifaldende Stenime, der udgaar fra hans eget Indre. Aabenbarelses eller andre

bestemt udprægede Hallucinationer benægter han dog, og de anførte Fornemmelser staa efter hans egen Forklaring udelukkende i Forbindelse med stærke Rørelser i hans indre religiøse Liv, uden at have Noget at gjøre med hans politiske Meninger eller med den Optræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden. – I Henhold til det Ovenstaaende skjønner jeg altsaa ikke, at Pastor Holm kan betragtes som utilregnelig med Hensyn til den Adfærd, som er gjort til Gjenstand for det Offenliges Tiltale; men jeg bør dog ikke tilbageholde den Udtalelse, at, medens han allerede efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed maa anses for at være stærkt disponeret til Sindssygdом, giver det tidligere overstaaede Anfald i Forbindelse med de ovenberørte Spor af Hallucinationer forøget Sandsynlighed for, at han ved at komme i Situationer og Forhold, der maatte egne sig til at begunstige en saadan Eventualitet, igjen kunde blive sindssyg.«

Provsterettens dom den 17. august 1877

I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878[1] anføres det, at Sofus Holm ved Hillerslev-Hundborg herreders Provsterets dom af 17. august 1877 blev idømt embedsfortabelse og otte måneders forbedringshusarbejde.

Provsteretten bestod af amtmanden i Thisted og provsten for Hillerslev-Hundborg herreder, og amtmanden i Thisted havde beskikket sagfører Lykke, Thisted, til at føre sagen. I Provsteretten oplyste lærer Bjørndal Poulsen fra Skjoldborg, at pastor Holm, efter at der var anlagt sag, havde sagt, at det ville være let at samle nogle tusinde unge mænd til at storme våbenkammeret i København, afvæbne hæren og kuldkaste det bestaaende styre, og det ville han selv gerne være med til. Bjørndal Poulsen mente dog, at denne udtalelse var kommet som en pludselig indskydelse, da pastor Holms tale ved denne lejlighed havde været meget springende. Han havde også udtalt, at han før havde sat sit liv i vove for landets skyld, så han var heller ikke bange nu.

Pastor Holm protesterede under sagens behandling i Provsteretten mod Provsterettens kompetence under henvisning til, at dommerne her var Kongens tjenere, mens Kongen selv var part i

[1] Det kongelige Sundhedskollegiums Forhandlinger i Aaret 1878, C.A.Reitzels Forlag, Kjøbenhavn, 1880, s. 102.

sagen. Men han erkendte, at han i sin prædiken i Kallerup Kirke havde udtalt, at landets konge, der havde aflagt ed på Grundloven, ved at udstede en provisorisk finanslov havde brudt sin ed og derfor var en meneder, samt at Kongen ikke længere sad på tronen med rette og heller ikke med rette bar kronen. I kirkebønnen bad han til Gud, at denne ville indgive Kongen at omvende sig og nedlægge den krone, han ikke bar med rette. Pastor Holm tilføjede, at det havde været ham en forfærdelig forsmædelse, at føreren for det danske folk sad på tronen med urette. Af talrige vidneudsagn, der var Provsteretten i hænde, fremgik det, at præsten egentlig var velanskrevet i sit pastorat, hvor man agtede ham for hans retsindighed og sandhedskærlighed, men han kunne dog være fuldstændig hensynsløs i sin søgen efter sandheden.

Ved udmåling af straffen mente retten dog at burde tage hensyn til hans retsindighed, hensynsløse sandhedskærlighed og hæderlige vandel, men dommen kom trods dette til at lyde på embedsfortabelse, otte måneders forbedringshus og udredelse af sagens omkostninger. Dommen blev appelleret både af Sofus Holm og kulturministeren til Landemodet.

Landemodets dom den 16. oktober 1877

I Ugeskrift for Retsvæsen 1878[2] anføres det, at Aalborg Stifts Landemodes dom af 16. oktober 1877 er sålydende:

»Under nærværende efter Ordre fra Kirke- og Undervisningsministeriet samt fra Justitsministeriet anlagte og fra Hillerslev-Hundborg Herreders Provsteret til Landemodet indankede Sag, tiltales suspenderet Sognepræst for Skjoldborg og Kallerup Menigheder Sophus Holm, der er født d. 15. Marts 1837, for det af ham under Gudstjenesten i Kallerup Kirke Søndagen d. 22. April d.A. udviste forargelige og for Hans Majestæt Kongen fornærmelige Forhold.

Foreløbig bemærkes det, at Tiltalte under Sagens Behandling for Provsteretten har bestridt dennes Kompetence til at dømme i Sagen, fordi dens Medlemmer ikke blot ere Dommere, men tillige den udøvende Magts Haandhævere og som saadanne Kongens Tjenere, medens Kongen selv er Part i Sagen, men denne Indsigelse, som maa anses for ganske uhjemlet, og som han iøvrigt heller ikke

[2] Ugeskrift for Retsvæsen, G. E. C. Gad, Kjøbenhavn, 1878, s. 905.

udtrykkelig har gjentaget for Landemodet, vil ikke kunne tillægges nogensomhelst Betydning.

Forsaavidt dernæst Tiltalte, der paa ingen Maade har villet erkjende at have forset sig, har forsøgt at føre Bevis for, at Udstedelsen af den foreløbige Finanslov indeholder et Grundlovsbrud, for hvilket Kongen maa bære Ansvar, og i Henhold dertil har ment sig berettiget til at udtale sig saaledes, som sket er, da følger det allerede af den Hans Majestæt Kongen tilkommende Ansvarsfrihed og Ukrænkelighed, at der intetsomhelst Hensyn kan tages til det af Tiltalte i saa Henseende Anførte, og idet Tiltalte – hvis Tilregnelighed der efter den af Overlægen ved Sindssygeanstalten ved Aarhus, hvor han har været indlagt til Iagttagelse, afgivne Erklæring samt de iøvrigt foreliggende Oplysninger ikke er nogen tilstrækkelig Grund til at drage i Tvivl – findes ved de fremhævede forargelige og i høj Grad fornærmelige Ytringer paa det Groveste at have krænket den Ærbødighed, der skyldes Landets Konge, maa det ved Fastsættelsen af det Straffeansvar, som han derved ifølge Straffelovens § 90 har paadraget sig, komme i Betragtning som skærpende Omstændigheder, at han efter den af ham aflagte Embedsed i en særlig Grad maatte føle sig forpligtet til Troskab og Lydighed mod Kongen, at han, som af ham vedgaaet, ikke har talt efter Øjeblikkets Indskydelse, men med fuldt Overlæg, og at de fornærmelige Ytringer ere fremførte fra Prædikestolen til den forsamlede Menighed.

Da Lovens 2–4–9 og Kirkeritualet Kap. I Art. I m.fl. paalægger Præsterne i deres Prædiken »at holde sig fra allehaande Skjænden og Forhaanelse, saa at de ingen røre ved Navn«, samt forbyder dem »at føre noget frem, som deres Tilhørere ikke vedkommer, eller noget, som angaar Kongens Regering, Statssager, Kgl. Ordinantser og Befalinger eller deslige, videre end til at formane Tilhørerne til allerunderdanigst Lydighed imod deres Konge, hans Bud og Befalinger«, skjønnes det fremdeles ikke rettere, end at det af Tiltalte udviste Forhold tillige maa lægges ham til Last som et grovt Misbrug af Embedsstilling, der efter dets Beskaffenhed maa siges at krænke det Offentliges Ret, og altsaa maa medføre Straf efter Straffelovens § 141.

Den Straf, Tiltalte har forskyldt, findes efter samtlige Omstændigheder og navnlig ogsaa under Hensyn til, at han iøvrigt har Vidnesbyrd om retsindig Tænkemaade og hæderlig Vandel, ved den indankede Dom passende at være bestemt til Embedsfortabelse og

8 Maaneders Forbedringshusarbejde, og da det ligeledes maa biliges, at Aktionens Omkostninger ere paalagte Tiltalte, vil bemeldte Dom saaledes i det Hele være at stadfæste, hvorhos Tiltalte i Salær til Aktor for Landemodet vil have at udrede 30 Kr. Sagførelsen for Landemodet har været forsvarlig.

Thi kjendes for Ret: Provsterettens Dom bør ved Magt at stande. I Salarium til Aktor for Landemodet, Prokurator Hasselbach, betaler Tiltalte 30 Kr. At efterkommes under Adfærd efter Loven.«

Landemodet bestod af: Frederik Christian Emil Dahlstrøm, kammerherre, stiftamtmand over Ålborg Stift, amtmand over Ålborg Amt, commandeur af Dannebrog p.p. og Peter Engel Lind, lic. theol., biskop over Ålborg Stift, ridder af Dannebrog; biskop Peter Engel Lind afgav dissens:

»Da det af, hvad der er oplyst om suspenderet Sognepræst for Skjoldborg og Kallerup Menigheder, Sofus Holm, maa betragtes som sikkert, at han, idet han begik den Forbrydelse, for hvilken han er tiltalt, har, vildledet af falske Begreber, troet at handle i Sandhedens og Rettens Navn, kan jeg ikke tilkjende ham Forbedringshus-Straf, men maa foretrække i Henhold til Straffelovens § 57, efter samme Lovs § 141 og § 90 at dømme ham til Embedsfortabelse og ét Aars simpelt Fængsel.»

Sofus Holms forsvarsindlæg i Landemodet

Sofus Holm havde tidligere frabedt sig en forsvarer ved sagens behandling i Provsteretten, og heller ikke ved behandlingen i Landemodet ønskede han nogen forsvarer, men her leverede han selv et indlæg, der er fundet i bispearkivet i landsarkivet i Viborg[3].

»Til Ålborg stifts landemode! Det har undret mig, at jeg hverken i anklageindlægget for provsteretten eller i provsterettens begrundelse af sin dom over mig eller i anklageindlægget for landemodet har fundet nogen påvisning af, at det er løgn, hvad jeg har sagt i Kallerup kirke, ligesom jeg heller ikke i indlægene imod mig har fundet nogen gendrivelse af det af mig indgivne forsvarsindlæg; ja, anklageren for landemodet fritager sig endogså ganske for en slig gendrivelse, i det han bemærker, at det af mig fremførte kun er gamle påstande; men selv om det kun er gamle påstande, derfor kan de gerne være sande, og derfor trænger de lige fuldt til en

[3] Aalborg bispearkiv, biskoppens journalsager, 1880, registr. nr. C 1-228 nr. 348.

gendrivelse, hvis de er usande. Jeg har derfor ikke meget videre at tilføje til det af mig fremførte dels i min prædiken og dels i mit forsvarsindlæg, så længe bægge står uigendrevne. Da imidlertid bestemmelsen om kongens ansvarsfrihed stadig føres frem imod mig – uden at der imidlertid gøres mindste forsøg på nogen gendrivelse af den formentlig uigendrivelige sandhed, at når kongen selv omstøder grundloven, da omstøder han med det samme den grundlovsbestemmelse, efter hvilken han er ansvarsfri –, skal jeg dog tilføje endnu følgende. – Jeg har formentlig med grund antaget, at den ene grundlovsbestemmelse ikke er bestemt på at slå den anden ihjel, og at således grundlovens § 12 ikke er bestemt til at ophæve § 7. Ti hvis det skulde være tilfældet, at § 12 om kongens ansvarsfrihed kan bevirke, at kongens ed ikke har det mindste at sige, så han kan holde og bryde den, som han lyster, eller hvis § 12 kan give ham lov at bryde den grundlov, som han i følge § 7 har lovet at holde, så har han jo efter det samme lov til at ophæve en hvilken som helst grundlovsbestemmelse også den om ministeransvarligheden, og da er den eneste grundlovsbestemmelse, der bliver tilbage, og som sluger alle de andre, den om kongens hellighed og ukrænkelighed og uansvarlighed, så han kan sælge land og rige eller gøre sig selv til en fjende og forræder deraf og dog vedblivende beholde sin uansvarlighed uskadt!! Men denne måde at læse grundloven på minder stærkt om den måde, hvorpå en vis person læser bibelen, og da er kongen ikke konge af Guds nåde, men af Guds vrede.

Men som nu § 12 ikke må ophæve § 7 og den hele grundlov, således må omvendt heller ikke § 7 gøre bestemmelsen om kongens ansvarsfrihed betydningsløs, men det gør den heller ikke, hvis der ikke lægges nogen anden mening ind i § 12 end denne indeholder. Hvis således lovene bliver slet og forsømmelig gennemførte, eller hvis landets midler, som er ministrenes bestyrelse underlagt, ødes, og hvis der uden at dette ændres af regeringen vises uorden og forsømmelighed i den gerning, som de offentlige myndigheder har at røgte, så at altså ministre og embedsmænd forsømmer at gøre landet den gavn, som deres embedspligt pålægger dem, da bærer ikke kongen, men ministrene ansvaret for denne strafskyldige forsømmelighed i ledelsen af regeringen over Danmark. Men, hvis ministrene ikke blot således er utro og forsømmelige statstjenere, men oven i købet gør brud på landets forfatning, da er et sligt brud ikke forsømmelighed i ledelsen af regeringen over landet, men et

fjendtligt angreb på samme, og da er ministrene ikke længere utro tjenere, men åbenbare fjender. Ministrenes forhold er da at ligne ved en fører for en hærafdeling, som skal forsvare en fæstning, men som ej blot opgiver forsvaret og nedlægger våbnene og således formindsker forsvarernes antal, men som oven i købet går over til fjenden og forøger deres rækker. Og som en slig hærfører ikke er en blot forsømmelig fædrelandsforsvarer, men en åbenbar landsforræder, således er de ministre, som ikke blot forsømmer lovenes gennemførelse eller lader administrationen bære sig lige så galt og forsømmeligt ad som den lyster, men som oven i købet bryder med landets forfatning og påfører det ligefrem skade, de er ikke forsømmelige statstjenere, men åbenbare statsforbrydere. Og mens derfor kongen i følge § 12 er uden al ansvar selv for de groveste forsømmelser i ledelsen af landets regering eller uden al ansvar for forsømmelsen af den gavn, som landet skulde have af sin regering, så kan han derimod ikke i følge samme § 12 have lov til i forening med sine ministre eller nogen som helst anden at påføre landet ligefrem skade ved f.eks. at bryde dets forfatning og således gøre sig til folkets fjende, ti skade har han i følge § 7 selv lovet ikke at ville gøre sit folk og land, og i tilfælde af at han således gør sig til landets fjende, ophører han med det samme at være landets konge, og i så tilfælde ophører hans ansvarsfrihed med det samme. Men på den måde gør § 7 ej § 12 betydningsløs, ti mens § 7 forbyder kongen at føre forfatningen skade og gøre indgreb i folkets ret, så forbyder § 12 folk og samfund at gøre kongen ansvarlig, når folket og samfundet uforsvarlig bedrages for den gavn og nytte, som det kan fordre at have af sin regering, og som folket skal være sine forpligtelser mod kongen tro, således skal kongen også være sine forpligtelser mod folket tro, og det har han jo selv personlig lovet i sin til rigsdagen og dermed til folket overgivne skriftlige erklæring, hvori han har sat sin tro og sit ord i pant for sig og sin overholdelse af rigets forfatning. Hertil kommer, at den ed, som kongen har aflagt på forfatningen, har jo ingen anden end han selv underskreven, den er ikke underskreven af nogen minister eller noget statsråd, men overgivet statsrådet og rigsdagen, og hvad ord og løfte han selv er ene om at afgive, det må han også selv svare til, og det kan ingen svare til i hans sted af den simple grund, at ingen kan svare til et ord, som han ej har været med til at afgive.

Det er altså denne tilføjelse, jeg har at gøre til mit første indlæg, der så vidt jeg kan skønne står aldeles uigendreven, og det er dog

derpå, skulde man tro, det kommer an, om det kan gendrives som løgn, eller om det må erkendes som sandhed. Det har jeg i det mindste været godtroende nok til at anse for hovedsagen, om mit ord har været med eller mod sandheden, ligesom jeg også har været godtroende nok til at formene, at tro og love skal respekteres ej blot af de små, men også af de store. Men hvis jeg altså har taget fejl med denne min godtroenhed, så at altså tro og love, langt fra at skulle respekteres også af kongen og fyrster, tværtimod kan tilsidesættes af slige ophøjede personer, og hvis jeg fremdeles har taget fejl med min tro, at kongen som enhver anden skal bøje sig for sandheden, og at ikke sandheden skal bøje sig for kongen, ja, så har jeg unegtelig forset mig grovt, men så skal jeg også med Guds hjælp med sindsro tage mod følgerne af en slig fejltagelse og ønsker blot, at jeg aldrig må tage værre fejl.»

Skjoldborg præstegård d. 7de Oktober 1877.

Sofus Holm
sognepræst v/
Skjoldborg og Kallerup

Forsvarerens anmodning om en udtalelse fra Sundhedskollegiet den 25. februar 1878

Højesteretsdommen findes i Ugeskrift for Retsvæsen af 1878[4]. Ved forelæggelse af sagen i Højesteret procederede aktor, etatsråd Buntzen, til stadfæstelse af Landemodets dom, idet han skildrede præsten som en i alle retninger eksalteret grundtvigiansk og ultra-demokratisk sværmer, mens defensor, højesteretsadvokat Henrichsen, inden dommen fældedes, ønskede en ny udtalelse fra medicinsk side om hans sjælelige tilstand, og derfor begærede aktstykkerne forelagt for Sundhedskollegiet. I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at højesteretsadvokat Henrichsen ved at fremsende sagens akter til Kollegiet i skrivelse af 25. februar 1878 skriver følgende:

»Det har imidlertid forekommet mig, der møder som Tiltaltes befalede Defensor for Højesteret, at Prof. Selmers Konklusion er mindre sikker eller klar; thi hvor det ikke er en legemlig sygelig Tilstand, hvis Udvikling kan forudses at føre til Sindssvaghed, der foreligger, der synes det i alt Fald mig som Lægmand at maatte være betænkeligt at anse en Person, der tidligere har havt Anfald

[4] Ugeskrift for Retsvæsen, G.E.C.Gad, Kjøbenhavn, 1878, s. 907-8.

af Sindssygdom, for fuldt tilregnelig, naar der foreligger saadanne Data, at der er Anledning til at udtale, at der er Sandsynlighed for, at han igjen kan blive sindssyg. Heller ikke forekommer det mig klart, naar Prof. Selmer statuerer, at de i Erklæringen nævnte Hallucinationer, der saavel efter det i samme om de paa Anstalten gjorde Iagttagelser Anførte som efter det Tidspunkt, da Kapellan J. i Skrivelse af 8de Maj s. A. gjorde sin Erfaring, maa antages at hemsøge Tiltalte ogsaa i den seneste Tid, udelukkende staa i Forbindelse med stærke Rørelser i hans indre religiøse Liv, uden at have Noget at gjøre med hans politiske Meninger eller den Optræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden; thi dette synes dog i intet Fald at kunne siges om de Lugtesansen vedrørende Hallucinationer. Men ved Siden heraf maa det vistnok erkjendes at være et højst betænkeligt Phænomen, at Tiltalte, der fra alle Sider har bestemte Vidnesbyrd om at være ikke blot en sandhedskjærlig, men ogsaa en alvorlig Mand, kan tage en saa vigtig Sag saa letfærdigt, at han, uagtet han maa vide, at han ikke besidder særlig Indsigt i Lov og Ret, drister sig til ikke blot for sig selv at fælde en kategorisk og efter hans Formening ufejlbarlig Dom, hvorved han kjender Kongen skyldig i en af de groveste Forbrydelser, men ogsaa at indrette sin Optræden i Embedet i Overensstemmelse dermed. Kommer nu hertil, at Tiltalte under Sagens Gang ikke har været at bringe til at indse sin Vildfarelse, men bestemt fastholder sin Opfattelses Berettigelse og for fuldt Alvor søger retlig at begrunde samme, og at han, som bemærket, tidligere bevislig har havt Anfald af Sindssygdom, har jeg, ihvorvel han ikke har givet mig Anledning dertil, idet han maa antages fremdeles at ville hævde sin fulde Tilregnelighed, af Hensyn til Sagens Betydning troet ikke at burde akkviescere ved Prof. Selmers Erklæring, men at maatte bringe Sagen frem for Kollegiet som den højeste lægevidenskabelige Autoritet med tjenstlig Anmodning om Kollegiets Udtalelse om Tiltaltes Tilregnelighed.«

Sundhedskollegiets udtalelser den 5. april 1878

I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878[5] anføres det, at Sundhedskollegiet den 5. april 1878 afgav følgende erklæring:

[5] Det kongelige Sundhedskollegiums Forhandlinger i Aaret 1878, C.A.Reitzels Forlag, Kjøbenhavn, 1880, s. 93-6.

»Den foreliggende Sag bærer fra mange Sider Vidne om Tiltaltes fremherskende Disposition til stærke sjælelige Brydninger og over-spændt Sindsstemning, saavel som om hans Hang til yderligt gaa-ende Meninger og Mangel paa Ligevægt og roligt Omdømme overfor Forhold, som have sat hans Sind i Bevægelse, i hvilken Henseende Kollegiet kun nærmere skal paapege den i Etatsraad, Overlæge Selmers Erklæring givne Skildring af hans Maade at udtale sig paa i Samtaler om det Forhold, som har bragt ham under Tiltale, nemlig »at han let er kommen i Affekt og da har kunnet skrue sig op i en Exaltation, der har gjort ham uimodtagelig for Modgrunde, ulogisk i sin Argumentation, lidenskabelig i sine Udtryk og tilbøjelig til at tabe sig i nærgaaende Sigtelser mod anderledes Tænkende og til at udbrede sig i et Væv af Deklamationer og Phraser o. s. v.«. Etatsraad Selmer føjer til, at »selv hans mest yderliggaaende Paa-stande dog ikke have det samme Præg, som er karakteristisk for de Sindssyges Vanvidsideer«, og ganske vist maa det ogsaa ubetinget indrømmes, at disse Træk saavel som den ovenfor berørte almindelige Disposition ingenlunde i og for sig give Berettigelse til at antage en ved en sygelig Tilstand hidført Forstyrrelse i Hjernens Virksomhed med Tab af selve Evnen til sund og rolig Tænkning som liggende til Grund derfor, selv ikke hvor de, som her, staa i en saa paafaldende Modsætning til den Paagjældendes hele Dan-nelsestrin; men ved Siden af hine udprægede Ytringer af en ejendommelig sjælelig Disposition er der under Sagen oplyst andre Om-stændigheder, som med megen Styrke pege hen paa en bestaaende Sygdomstilstand af den antydende Natur. Som en saadan maa først og fremmest udhæves de hos den Tiltalte fremtraadte Hallucinationer fra Lugtesansens og, som det fremgaar af hans til Etatsraad Selmer afgivne Forklaring, ogsaa fra Høresansens Side. Naar han nemlig ikke blot har disse illusoriske Sanseindtryk, men ogsaa tilskriver dem objektiv Gyldighed og ikke kan ledes til at erkjende deres sande Natur, da har, i det Mindste for saa vidt, en sygelig Tilstand uimodsigelig grebet ind i Hjernens Virksomhed og Evnen til at dømme rigtigt om Forholdene, og at denne Forstyrrelse ikke indskrænker sig til det begrænsede Omraade, som umiddelbart vedrører Hallucinationerne, men ogsaa griber dybere ind i hans hele Sjæleliv, dette synes i og for sig meget rimeligt, allerede efter den alvorlige Betydning, som han tillægger sine Fornemmelser. Naar den Tiltalte har ment i saa Henseende at kunne hævde en Modsætning mellem sit religiøse Liv og sine politiske Meninger og med

disse tillige den Optræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden, forekommer der Kollegiet ikke at kunne lægges megen Vægt derpaa, saameget mindre, som jo netop den foreliggende Sag viser de politiske Meninger blandede ind i den gejstlige Virksomhed. Hertil kommer nu som et meget betydningsfuldt Moment det Udbrud af aabenbar og utvivlsom Sindssygdom, som den Tiltalte tidligere har havt. Naar dette ses i Sammenhæng med de fremkomne Oplysninger om hans nærmest forudgaaende og senere paafulgte Liv og Færd, synes det ikke Kollegiet at staa som et isoleret og fra en ikke syg Tilstand afgrænset Sygdomsanfald, men langt snarere som en akut og voldsom Opblussen af en chronisk Tilstand, der er vedbleven at bestaa, om end tilbagevendende til relativ Ro.

I Henhold til de ovenstaaende Bemærkninger kan Kollegiet – skjønt det tilfulde erkjender, at Tiltaltes hele Optræden i flere Henseender giver et andet Billede end det, som den Sindssyge i Almindelighed frembyder – alt sammenholdt, dog ikke andet end finde overvejende Grund til at antage, at han ikke blot, som Etatsraad Selmer mener, efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed er stærkt disponeret til Sindssygdom og efter sit tidligere Anfald særlig udsat for Tilbagefald, men i Virkeligheden allerede var sindssyg, da han gjorde sig skyldig i det Forhold, hvorfor han er sat under Tiltale.«

Højesterets dom den 26. april 1878

I Ugeskrift for Retsvæsen 1878[6] anføres Højesterets dom:

»Efter den indankede Doms Afsigelse er der af det kgl. Sundhedskollegium afgivet en Erklæring, hvori det blandt Andet udhæves, dels at Tiltalte lider af Hallucinationer, som han selv tillægger objectiv Gyldighed, hvilken sygelige Tilstand, efter hvad Kollegiet anser for meget rimeligt, ikke indskrænker sig til det begrænsede Omraade, som umiddelbart vedrører Hallucinationerne, men ogsaa griber dybere ind i hans hele Sjæleliv, dels at han tidligere har havt et Udbrud af aabenbar og utvivlsom Sindssygdom – hvorunder han efter det Oplyste navnlig havde et maniakalsk Anfald – og som, set i Sammenhæng med de fremkomne Oplysninger om hans nærmest forudgaaende og senere paafulgte Liv og Færd, ikke synes Kollegiet at staa som et isoleret Sygdomsanfald, men langt snarere som en akut og voldsom Opblussen af en kronisk Tilstand,

[6] Ugeskrift for Retsvæsen, G.E.C.Gad, Kjøbenhavn, 1878, s. 907–8.

der er vedbleven at bestaa, om end tilbagevendende til relativ Ro; hvorefter Kollegiet udtaler, at det ikke kan Andet end finde overvejende Grund til at antage, at Tiltalte ikke blot – som Overlægen ved Sindssygeanstalten har ment – efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed er stærkt disponeret til Sindssygdom og efter sit tidligere Anfald særlig udsat for Tilbagefald, men i Virkeligheden allerede var sindssyg, da han gjorde sig skyldig i det Forhold, hvorfor han er sat under Tiltale.

I Betragtning heraf, og naar henses til de iøvrigt fremkomne Oplysninger, tør det ikke antages, at Tiltalte, da han udviste det ham paasigtede, i Landemodets Dom fremstillede Forhold, var i Besiddelse af Tilregnelighed. Der vil derfor i Medfør af Straffelovens § 38 være at tillægge ham Frifindelse for Aktors Tiltale, hvorhos Aktionens Omkostninger ville være at udrede af det Offentlige.

Thi kjendes for Ret:

Suspenderet Sognepræst Sophus Holm bør for Aktors Tiltale i denne Sag fri at være. Aktionens Omkostninger, derunder de ved Landemodets Dom fastsatte Salarier, samt i Salarium til Etatsraad Buntzen og Advokat Henrichsen for Højesteret 50 Kr. til hver, udredes af det Offentlige.«

Omtale af sagen i dagspressen

I indledningen til den ene af to skillingsviser[7], der behandlede sagen mod Sofus Holm, anføres: »At han er bleven idømt 8 Maaneders Forbedringshusarbejde, Fortabelse af sit Embede og Sagens Omkostninger for i en Prædiken, han har holdt i sin Kirke, at have forhaanet Kongen og betegnet ham som en Meneder.

Denne formastelige Tale har han villet forsvare ved at paabe- raabe sig Udstedelsen af den provisoriske Finanslov, hvilken – efter hans Mening – er et Brud paa Grundloven. Selv om dette er Tilfældet, saaledes at der er begaaet en Forbrydelse mod Forfatningen, er det ulovligt at gjøre Kongen ansvarlig derfor, da Hans Majestæt ifølge Grundloven er uansvarlig, hvorimod hele Ansvaret paahviler Ministrene. Kongens Person er hellig og ukrænkelig og

[7] »Den eneste rigtige og paalidelige Beretning og Vise om Kongen og Præsten«, C.Schoubo, Kjøbenhavn, 1877.

Ingen maa laste eller haane nogen af hans Gjæringer. Den, der gjør det, straffes med Forbedringshusarbeide.

Hvad der ogsaa er særligt oprørende ved denne Sag er den Omstændighed, at det er fra Prædikestolen at Holm har ført slig formastelig Tale. Kirken bør ikke være Stedet for politiske Betragtninger; man kommer i Kirken for at opbygges, for at høre Guds Ord, men ikke for at ophidses ved politisk Snak. Pastor Holm skal vel til Undskyldning herfor have anført, at flere kjøbenhavnske Præster have gjort sig skyldig i det Samme, om det end var imod Folket at de talte, men Andres Taktløshed kan ikke komme ham tilgode, han maatte vide hvad der passede sig.

Sagen gaar nu først til Landemodet, hvor alle Præsterne i hans Stift skal stemme over den og derfra til Højesteret. Holm opnaar vistnok neppe nogen Formildelse i sin Skjæbne. Tilbage staar da kun Kongens Naade, der vel neppe vil blive ham undslaaet, naar han henflyer dertil og beder om Forladelse for sine uhumske Ord.«

Beretningen til den anden skillingsvise[8] slutter med følgende: »Det tør dog haabes, at naar Pastor Holm erkjender sin Vildfarelse og bønfalder Kongen om Naade, at han da faar Formildelse af Straffen; men sit Embede faar han neppe Lov til at beklæde mere.«

Højesterets afgørelse blev kommenteret i flere aviser, og det erkendtes, at Højesteret havde måttet tage Sundhedskollegiets erklæring til følge og frikende præsten. Men det anførtes fra flere sider, at det rigtigste nok ville have været at kende pastor Holm skyldig og derefter benåde ham.

Thisted Amtsavis skrev blandt andet, at det for lægfolk var ufatteligt, at præsten blev frikendt uden brug af den kongelige benådningsret. Mange vil vide, skrev bladet videre, at hvis pastor Holm havde beklædt en lavere stilling i samfundet, så ville der næppe være gjort så mange omstændigheder for at undgå en domfældelse, og andre vil sige: »De turde ikke straffe ham«. For den almindelige opfattelse på egnen var Sundhedskollegiets erklæring såvel som dens indflydelse på højesteretskendelsen ifølge Thisted Amtsavis en overraskelse, hvor lidt man så end ønskede fuldbyrrelse af den straf, pastor Holm var ikendt ved Provsteretten og Landemodet. Bladet skrev, at der vel ikke kunne være tale om, at pastor Holm vedblivende kunne være præst. Enten måtte Kirke-

[8] »Præsten og Forbedringshuset« eller »Det var en kold En«, Christianshavns Bogtrykkeri, Kjøbenhavn, 1877.

ministeriet afskedige ham, eller det måtte ordnes, således at han selv søgte sin afsked med pension.

Morgenbladet i København refererede processen mod Sofus Holm, som tjente til at vise, hvilken ophidselse regeringens grundlovsbrud kunne føre til, men da sagen var afsluttet, var der ingen, der brød sig om ham eller tænkte på økonomisk at støtte den mand, der havde mistet sit embede for sin politiske overbevisnings skyld. Da Sofus Holm døde i Vrå i 1911, skrev det lokale venstreblad kun en halv snes linier om ham.

Sofus Holms tilværelse efter at være afskediget som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup

I Dansk Præste- og Sognehistorie[9] anføres det, at Sofus Holm for såvidt kunne være blevet i sit embede efter frikendelsen ved Højesteret. Men da Sundhedskollegiet i sin erklæring havde betegnet ham som disponeret for stærke sjælelige brydninger, overspændthed, mangel på ligevægt og roligt omdømme som en følge af en kronisk sygdomstilstand, havde ministeriet heri et påskud til administrativt at afskedige ham med pension, og dette skete den 14. juni 1878.

Herefter flyttede Sofus Holm til Vendsyssel, hvor han købte en ejendom med møllevirksomhed i Nørre Bindlev. Han kom her i forbindelse med den meget kendte præst i Vejby, pastor Henriksen, der ud fra et grundtvigiansk standpunkt havde samlet en stor menighed. Pastor Henriksens forkyndelse var særdeles særpræget, hans trosbekendelse lød således: »Jeg forsager Kejseren og alt, hvad Kejserens er. Jeg tror på Alfader, på Kongen og den danske Folkeaand«. Foruden denne såkaldte »danske trosbekendelse« påstod pastor Henriksen, at Vorherre var en dansk mand, og at han selv var den eneste præst i landet, der rigtig kunne aflægge et »andsbåret vidnesbyrd«.

I Historisk Aarbog for Thisted Amt fra 1934[10] anføres det, at pastor Henriksen efterhånden tilegnede sig en slags grundtvigiansk pietisme. Han beskæftigede sig særligt med det i bibelen omtalte gyldenår, som han mente var nært forestående. Hans mening

[9] Paul V. Nedergaard: Dansk Præste- og Sognehistorie (Kirkelig Geografi), Bind V, Aalborg Stift, 1959, s. 652-3.

[10] Historisk Aarbog for Thisted Amt, P. Haase og Søn, København, 1934, s. 482-3.

om oplæring og undervisning var ret ejendommelig. Ingen skulle lære noget, som der ikke var brug for i øjeblikket. Ånden gav det hele, både læsning, skrivning og regning, når dens tid kom. Ingen måtte foregribe åndens gerning. Ifølge pastor Henriksen forkvaklede folkeskolen børnene og ødelagde åndens arbejde. Børnene skulle lære, hvad de selv ønskede. Al tvang skulle bandlyses i skolen.

Sofus Holm blev en af pastor Henriksens ivrigste tilhængere, og han fandt ud af, at gyldenåret ville komme i 1888.

Pastor Holm blev i året 1883 gift med en søster til pastor Henriksen. Han rejste en del rundt og talte i forsamlingshusene, og han søgte også ved et par lejligheder stillingen som præst. Biskop Frederik Nielsen, Ålborg, nedlagde imidlertid på et vist tidspunkt forbud mod, at Sofus Holm udførte kirkelige handlinger i Ålborg Stift. Dette var ifølge Dansk Præste- og Sognehistorie[11] et uberettiget overgreb, der gjorde Sofus Holm meget ondt og affødte et par bitre breve fra ham, fordi han syntes, biskoppen havde sat en plet på hans borgerlige ære ved ikke at give ham samme ret, som man ellers plejede at indrømme en afskediget præst.

Forfatteren til afsnittet vedrørende Sofus Holm i Historisk Aar bog for Thisted Amt 1934[12] fortæller, at han for mange år siden tilfældigt traf pastor Holm i Vrå. Han beskriver ham på det tidspunkt som en smuk, gammel herre med et venligt og tiltalende væsen. Sofus Holm døde den 15. marts 1911.

Diagnostisk vurdering

Der skal efter oplysningerne i journalen fra Sofus Holms indlæggelse i Asylet ved Århus være disposition til »månesygdommen« i familien, det vil sandsynligvis sige, at der var disposition til den manio-depressive lidelse.

Sofus Holm er beskrevet som en åben, udadvendt person med et pirreligt gemyt og med vekslende sindsstemninger. Han lod sig let begejstre af alt, hvad der greb ham, og han trængte med fabelagtig uro ind i ethvert spørgsmål. Han var åben og sandhedskærlig indtil hensynsløshed; 32 år gammel udviklede han en manisk tilstand, hvorunder han var konstant talende, springende i tanke-

[11] Paul V. Nedergaard: Dansk Præste- og Sognehistorie (Kirkelig Geografi) Bind V, Aalborg Stift, 1959, s. 653.

[12] Historisk Aar bog for Thisted Amt, P. Haase & Søn, København, 1934, s. 483.

gang og søvnløs. Han følte sig påvirket af nordlys og bisole og blev indtaget på psykiatrisk afdeling på Kommunehospitalet i København. I en periode i 33 års alderen isolerede Sofus Holm sig fuldstændig fra omverdenen. Han har på dette tidspunkt formodentlig haft en depression. I 48 års alderen blev han i en periode beskrevet som bleg, gusten, sjusket påklædt, ensidig og eksalteret i sine udtalelser. Der har muligvis på det tidspunkt påny været tale om en manisk periode. Der synes periodevis at have været lugt- og hørelsesshallucinationer; det fremgår ikke klart, hvorvidt disse hallucinationer kun har været til stede i forbindelse med maniske eller depressive perioder.

Der er intet, der tyder på nogen egentlig manisk tilstand den 22. april 1877, da Sofus Holm i sin prædiken kritiserede Christian IX for at have underskrevet den provisoriske finanslov. Det nævnes dog, at han få dage senere var springende af tankegang, og over for skolelæreren udtalte, at man let kunne samle nogle tusinde unge mænd til at storme våbenkammeret i København, afvæbne hæren og kuldkaste det bestående styre – det ville han i øvrigt gerne selv være med til. Disse udtalelser samt oplysninger om, at han ved denne lejlighed var springende af tankegang, kunne tyde på en manisk tilstand.

De nævnte forhold tyder stærkt på, at Sofus Holm havde såvel maniske som depressive perioder uden særlig ydre foranledning, og det må formodes, at han havde en manio-depressiv lidelse.